

ธรรมะ
ใจเดียว
รักต่อหัวใจ.

พุทธ
ทาส
ภิกขุ

ธรรมะเล่มน้อย

๑๐/๑๒

อะไรๆ ก็เป็นสักแต่ว่าธาตุ

พุทธทาสภิกขุ

ISBN 978-616-8326-04-6

พิมพ์ครั้งแรก เมษายน ๒๕๖๖

จำนวน ๒,๐๐๐ เล่ม

การบรรยาย คำบรรยายวันเสาร์ ภาคมาฆบูชา ๒๕๒๖

วันที่แสดง ๑๒ มีนาคม ๒๕๒๖

ภาพฟุ้งกันเดียวโดย กะว่าก่า

ที่ปรึกษา พระครูธรรมรัต (ธัญชัย เทพปญโญ)

ผู้ถอดเสียง กลุ่มงานสโมสรรธรรมทาน

ปก/รูปเล่ม Art and Soul

พิสูจน์อักษร กลุ่มงานจดหมายเหตุ

บรรณาธิการเล่ม นันทรัตน์ ศุภวราพงษ์

พิมพ์ที่ บริษัท พิมพ์ดี จำกัด โทร. ๐ ๒๕๐๑ ๙๕๐๑

จัดพิมพ์และจัดจำหน่ายโดย

มูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ

สวนวชิรเบญจทัศ (สวนรถไฟ) ถนนนิตยมรดิฟสาย ๒

แขวงจตุจักร เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐

สมทบหนังสือ

ไลน์ @codhammaspace

โทร. ๐ ๒๙๓๖ ๒๘๐๐ ต่อ ๕๑๐๑

อีเมล cds@bia.or.th

BA

ธรรมทาน กับ การทำหนังสือ

ที่ใครจะรู้ว่า ต่างกันอย่างไร ลองแยกเล่มหนังสือ ออกดู จะเห็นว่า มีอยู่สองอย่าง คือ กระดาษที่ใส่พิมพ์ กับกระดาษ หรือปกหนังสือ ที่ร้อยในหนังสือเล่มนั้น. การทำหนังสือ ย่อมหมายถึง การทำกระดาษ ด้วยขาดตามตัวอย่าง การ พร้อมทั้งกระดาษ กระดาษ และ ~~กระดาษ~~ ^{งาน} ในกรณี หนังสือหนึ่ง อย่างก็พอ ทั่วไป.

ส่วนการธรรมทาน ย่อมไม่เป็นเช่นนั้น ความรู้ นั้นให้เปล่า ก็แล้ว, ส่วนกระดาษ หรือ ^{และกระดาษ} วัสดุ ที่ใส่ ตำนานนั้น มัก ต้อง ขอคืน เช่นเดียวกับกระดาษที่ ใส่ ให้ใส่แกวไปถวายพระที่วัด. ขอคืน เพราะคน ต้อง ใส่วางถวาย อีกหลายครั้ง! จนกระทั่งถึงครั้งที่สุด.

งานธรรมทาน มักถูกมองว่าเป็นการทำหนังสือไป ขอ ขอบพิจารณาแล้ว ด้วยดี ทั้งสองอย่าง, จะได้เห็นใจ กันดี, และร่วมมือกันได้.

ธรรมะ เล่มเดียวจบ.

เล่มเดียวจบ¹.

๑.ภาวะธรรมตาแห่งชีวิตมนุษย์ ๒.จิตตภาวนา คือชีวิตพัฒนา ๓.ผลของจิตตภาวนาคือ มรรค ผล นิพพาน ๔.ผลของจิตตภาวนาคือ มรรค ผล นิพพาน (ต่อ) ๕.จิตตภาวนาในแง่ของไสยศาสตร์ ๖.แนวสังเขปต่างๆ ไปของการพัฒนา ๗.มอง คูปริทัศน์แห่งชีวิตในทุกแง่ทุกมุม ๘.พฤษชา แห่งชีวิตชนิดสมบูรณ์แบบ ๙.อะไรๆ ในชีวิต สักแต่ว่าเป็นเรื่องของจิตสิ่งเดียว ๑๐.อะไรๆ ก็เป็นสักแต่ว่าธาตุ ๑๑.สังขารและวิสังขาร ๑๒.สรุปความธรรมะเล่มน้อย

¹ เล่มเดียว บรรยายหลายครั้ง รวมเข้าเป็นหนังสือเล่มเดียว, จบ คือครบทุกเรื่องที่ควรจะมี

สารบัญ

ความหมายของคำว่า “ธาตุ”.	๑๐
ธาตุในภาษาธรรม.	๑๒
ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธาตุ.	๑๕
สิ่งมีชีวิตประกอบอยู่ด้วยธาตุ ๖.	๑๘
จิตที่ประกอบอยู่ด้วยอริขธาตุ เป็นต้นเหตุแห่งทุกข์.	๑๙
ธาตุต่างๆ แยกได้เป็นหมวดละสาม.	๒๒
คุณภาพของจิตปรุงได้ไม่จำกัด.	๒๗
หลักพุทธศาสนาต้องมองเห็นทุกอย่างเป็นสักว่าธาตุ.	๒๘
การเกิดแห่งธาตุ คือการเกิดแห่งทุกข์.	๓๔
เมื่อเห็นสิ่งทั้งปวงเป็นสักว่าธาตุ ก็หมดความยึดมั่น.	๓๖
ขอให้รู้จักกรรมธาตุ, เห็นอนัตตา, จะถึงขั้นหลุดพ้น.	๔๐

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคมาฆบูชา เป็นครั้งที่ ๑๐
ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงกล่าวเป็นชุด *ธรรมะเล่มน้อย* ต่อไปตามเดิม
แต่จะมีหัวข้อย่อยเฉพาะในวันนี้ว่า อะไร ๆ ก็เป็นแต่สักว่าธาตุ, อะไร ๆ
ก็เป็นแต่สักว่าธาตุ.

(ทบทวน.)

ขอขอมความเข้าใจเกี่ยวกับคำว่า ธรรมะเล่มน้อย กันอีก
สักครั้งหนึ่ง คือว่า จะได้บรรยายสรุป เรื่องที่เป็นขั้นหลักสำคัญ หรือ
เป็นหัวใจของพุทธศาสนา ทั้งหมดทั้งสิ้นของพุทธศาสนา, ในลักษณะ

ที่เป็นการที่ย่อเอาแต่ใจความ เป็นธรรมะเล่มน้อยๆ แต่มันก็มีหลายเล่ม; เพราะว่ามันมีหลายเรื่องหรือหลายชื่อ แต่ว่าแต่ละชื่อๆ นั้น มันรวมความทั้งหมดของพุทธศาสนาไว้.

เช่นในครั้งที่แล้วมา เราพูดกันโดยหัวข้อว่า อะไรๆ ก็สักแต่ว่าเป็นเรื่องของจิต, แล้วก็สรุปเป็นธรรมะเล่มน้อยได้ว่า ทีแรกมันมีแต่จิตล้วนๆ ไม่มีความรู้สึก นึกคิด กิเลส หรืออะไร นี่เป็นเรื่องแรก. แล้วต่อมามันเป็นจิตใจ คือมันทำงานทางอายตนะ ได้รับผัสสะ เวทนา แล้วมันก็ยึดถือ เป็นจิตใจ แล้วก็ เป็นทุกข์ นี่เป็นเรื่องที่ ๒. ต่อมาจิตมันหายใจ เพราะมันได้เสวยทุกข์ในวิภวภูมิต่างๆ มันฉลาด แล้วมันรู้จักว่าอะไรเป็นอะไร มันหายใจ, มันก็หลุดพ้นจากกองทุกข์. มันจึงมีเพียง ๓ คำ เท่านั้น ว่า จิตล้วนๆ แล้วก็จิตใจ แล้วก็จิตหลุดพ้น. สามคำนี้คือพุทธศาสนาทั้งหมดเลย, ไม่มีอะไรออกไปจากนี้. คำสามคำนี้คือความพระพุทธานุชาตินี้ทั้งหมด. เราจึงเรียกมันเป็นธรรมะเล่มน้อย หมายความว่าเล่มน้อยๆ เล่มเดียวจบ แต่มีหัวข้อว่า อะไรๆ ก็สักว่าเป็นเรื่องของจิต. ถ้าท่านเข้าใจเรื่องจิตใน ๓ ความหมายนี้แล้ว ก็เป็นอันว่าหมดเรื่องของพุทธศาสนา.

(เริ่มการบรรยายครั้งนี้.)

แต่ที่นี้บางคนไม่เหมาะที่จะเข้าใจเรื่องของจิต เหมาะที่จะเข้าใจเรื่องของสิ่งที่มีชื่ออย่างอื่น เราก็จะได้พูดกันต่อไป, เช่นที่ในวันนี้จะพูดว่า อะไรๆ ก็เป็นแต่สักว่าธาตุ. ถ้าเข้าใจและเห็นแจ้งว่าอะไรๆ เป็นสักแต่ว่าธาตุ ก็ไม่ยึดถือสิ่งใดโดยความเป็นตัวตนหรือเป็นของตน จิตมันก็หลุดพ้น, เรื่องมันก็จบเหมือนกัน.

คนยังไม่รู้เรื่องธาตุ มันโง่มาแต่ในท้อง ไม่รู้เรื่องธาตุ มันก็ไม่รู้สักว่าเป็นธาตุ, มันเห็นเป็นอารมณ์ เป็นที่ตั้งแห่งความยินดีอย่างนั้นอย่างนี้, แล้วก็ไปหลงไหลยึดมั่นถือมั่นในอารมณ์ จนเป็นทุกข์ จนกว่าเมื่อไรมันจะรู้ว่า โอ, สักแต่ว่าธาตุตามธรรมชาติ ไม่ยึดถือโดยความเป็นตัวตน มันก็หมดความเป็นทุกข์, เรื่องมันก็จบ.

ฉะนั้นจะได้เหลือคำพูดเพียง ๒-๓ คำอีกเหมือนกันว่า : ที่แรกไม่รู้จักธาตุ, ต่อมามันรู้จัก โอ, สักแต่ว่าธาตุ, มันก็ หลุดพ้น บรรลุถึงธาตุสูงสุด คือนิพพานธาตุ, เรื่องมันก็จบอีกแหละ. ฉะนั้นคำพูดสั้นๆ ว่า อะไรๆ ก็เป็นแต่สักว่าธาตุ นั้นนะ เป็นเรื่อง que เข้าใจยาก, แล้วคนโง่ทั้งหลายมักจะเข้าใจว่า เป็นเรื่องที่ข้าพเจ้ารู้แล้ว ไม่ต้องมาบอกก็ได้. ฉะนั้นขอให้สนใจฟัง ให้ศึกษากันต่อไป ในหัวข้อว่า อะไรๆ ก็เป็นแต่สักว่าธาตุ เรายังรู้กันน้อย, เห็นเป็นเรื่องง่าย ง่ายเกินไป ไม่สนใจ เรายังมีความรู้เรื่องธาตุกันแต่น้อย น้อยไม่พอที่จะดับทุกข์ได้.

ความหมายของคำว่า “ธาตุ”.

ในครั้งแรกก็ต้องพูดกันถึงคำว่าธาตุ. คำว่า ธาตุ หมายถึง สิ่งสุดท้ายของการแยกออกเป็นส่วนประกอบ แต่ละส่วนๆ; ถ้ามีการแยกออกเป็นลำดับ แยกลงไปตามลำดับๆ ของสิ่งที่มันแยกได้ ก็จะไปจบหรือไปหยุดลงที่ สิ่งที่เราเรียกว่าธาตุนั่นเอง. พอไปพบสิ่งที่เรียกว่าธาตุแล้ว ก็ดูจะพอกันที ไม่ต้องแยกอีกต่อไป, จะแยกอีกต่อไปมันก็เกิน. ในภาษาไทยก็เป็นอย่างนี้, ในภาษาบาลีก็เป็นอย่างนี้, ในภาษาฝรั่งก็ดูเหมือนเป็นอย่างนี้ คือยอมรับว่า คำว่าธาตุคือสิ่งสุดท้ายที่เราจะพบ เมื่อเราได้แยกสิ่งต่างๆ ลงไปตามลำดับ. ดังนั้นคำว่าธาตุ ก็คือสิ่งสุดท้ายที่เราจะพบ; เมื่อแยกสิ่งต่างๆ ลงไปตามลำดับ จะแยกลงไปถึงปริมาณ หรือความเป็นปริมาณ มันก็ยังคงเป็นธาตุ อยู่ นั่นเอง. ปริมาณที่มีลักษณะอย่างเดียวกัน เป็นกลุ่มหนึ่งก็เรียกกันว่าธาตุหนึ่งๆ, ต่อจากนั้นไม่ต้องแยก. ดังนั้นก็หมายความว่า เราจะแยกสิ่งที่มันประกอบกันอยู่หลายๆ อย่างเป็นชั้นๆ เป็นชั้นลงไปๆ จนพบสิ่งที่เรียกว่าธาตุ จึงถือว่าเป็นสิ่งสุดท้าย ของการแยกออกเป็นส่วนประกอบ.

ทีนี้ก็มาดูอีกชนิดหนึ่งว่า คำว่า ธาตุนั้นมีอยู่ ๒ ระดับ : คือ ธาตุแท้ๆ และ ธาตุที่ผสมกันอยู่. นียกตัวอย่างในทางวัตถุกันดี

กว่า ที่เราเข้าใจได้ง่ายตามวิชาสมัยปัจจุบัน. ธาตุแท้ตามวิชาวิทยาศาสตร์ ที่เขาเรียนกันในโรงเรียน ว่ามีเก้าสิบกว่าอย่าง, แล้วเดี๋ยวนี้ก็พบว่ามีตั้งร้อยกว่าอย่าง แล้วมันยังคงจะพบต่อไปอีกก็ได้. เมื่อมันยังเป็นธาตุเดี่ยวไม่มีอะไรมาผสม ก็เรียกว่าธาตุแท้, และธาตุแท้แต่ละอย่าง พอผสมกันเข้า มันก็เกิดเป็นธาตุผสมขึ้นมา, แล้วมีปรากฏการณ์ออกมาเป็นรูปอย่างอื่น. เช่นว่าไฮโดรเจนกับออกซิเจน แต่ละอย่าง สองธาตุผสมกันเข้า มีปรากฏการณ์ออกมาเป็นน้ำ อย่างนี้เป็นต้น. น้ำจึงเป็นธาตุผสม ซึ่งแยกออกได้เป็น ๒ อย่าง ถ้าเราพูดว่าธาตุน้ำ ก็หมายความว่ามันเป็นธาตุผสม, และพอแยกน้ำออกเป็นไฮโดรเจนและออกซิเจน มันจึงเป็นธาตุแท้อย่างหนึ่งๆ.

ฉะนั้นเราจะต้องรู้ว่า เราเกี่ยวข้องกับธาตุแท้บ้าง ธาตุผสมบ้าง โดยความเป็นธาตุด้วยกัน. ธาตุแท้เช่นทองแดง เมื่อผสมกันเข้ากับดีบุก มันก็กลายเป็นปรากฏการณ์ใหม่ คือเป็นทองเหลืองขึ้นมา, หรือว่าเอาธาตุแท้คือทองคำ ผสมเข้ากับธาตุแท้คือทองแดง มีปรากฏการณ์เป็นนาก ที่เรียกว่านากนี้ขึ้นมา ซึ่งเป็นธาตุผสม.

นี่มนุษย์เกี่ยวข้องกับอยู่ กับสิ่งที่เรียกว่าธาตุ ทั้งในลักษณะที่เป็นธาตุแท้และเป็นธาตุผสม; โดยเหตุที่มนุษย์สามารถผสม จึงได้ธาตุมาก แผลกออกไป, มีความหมายที่ยั่วยวนแห่งความยึดถือยิ่งขึ้นไป มันจะเป็นไปได้แบบนี้ ไม่มีที่สิ้นสุด. คนเราจึงหลงในสิ่งที่เรียกว่า

ธาตุ นี้เรียกว่าภาษาคน รู้จักกันแต่ธาตุที่เป็นวัตถุธาตุในภาษาคน
ธรรมดา, การศึกษาขั้นระดับสูง ก็รู้จักธาตุ กันแต่ในทางที่เป็น
วัตถุธาตุ.

ธาตุในภาษาธรรม.

ส่วนภาษาธรรมะ หรือภาษาจิตใจนั้น เรามีธาตุมากไปกว่า
นั้น คือมากไปกว่าวัตถุธาตุ; แม้ที่เป็นเรื่องทางจิตใจ รู้สึกด้วยจิตใจ
จะเป็นของล้วนหรือของผสม, ที่มีปรากฏการณ์แปลกออกไป ก็ล้วน
แต่เรียกว่าธาตุ. ฉะนั้นขอให้รู้เสียด้วยในคราวเดียวกันว่า มันยังมี
ธาตุในภาษาธรรม อาจจะไม่แปลกหูสำหรับคนโดยมาก.

สำหรับ ธาตุในภาษาธรรม เช่นคำว่าธาตุตา ธาตุหู ธาตุจมูก
ธาตูลิ้น ธาตุกาย ธาตุใจอย่างนี้ ไม่มีใครจะพูด ไม่มีใครเคยได้ยิน;
แต่ในภาษาธรรมะเขาจัดเป็นธาตุทั้งนั้น จักขุธาตุ—ธาตุตา โสตรธาตุ—
ธาตุหู ฆานธาตุ—ธาตุจมูก ฯลฯ แล้วมันยังมีธาตุที่คู่กันอีก เช่น
ว่า ธาตุรูป—รูปธาตุ ที่จะคู่กับตา มีสีทธาตุ ธาตุเสียงซึ่งจะคู่กับหู
มีคันธธาตุ ธาตุกลิ่นที่จะมาเป็นคู่กับจมูก, มันมีธาตุรูป ธาตุเสียง
ธาตูลิ้น ธาตุรส ธาตุโณฐัพพะ ธาตุธรรมารมณฺ์ อย่างนี้แหละ

ไม่เคยได้ยิน, ฝรั่งเศสก็ไม่เคยรู้เรื่องนี้ ไม่เคยบัญญัติ ไม่เคยสอนเรื่องนี้. คนไทยที่เป็นแต่เพียงลูกศิษย์ฝรั่งเศสก็รู้อาต่านี้, เว้นไว้แต่จะเป็นลูกศิษย์ พระพุทธเจ้า หรือว่าศึกษาพระพุทธศาสนา มันจึงจะรู้ว่าอาต่านั้นยังมี มากไปกว่านั้นอีกมาก.

ที่นี้ เบญจขันธ์ : รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นี้ก็ จัดเป็นธาตุ, รูปธาตุ เวทนาธาตุ สัญญาธาตุ สังขารธาตุ วิญญาณ-ธาตุ ขันธ์ทั้งห้า แต่ละอย่างๆ ก็เป็นธาตุ.

ที่นี้ถ้าว่าจะดูให้ไปอีกทางหนึ่ง คือ ความดีชั่ว ไม่ดีไม่ชั่ว; เช่นกุศลกรรม อกุศลกรรม อภัยกตกรรม นี้ก็กลายเป็นธาตุ, แม้แต่ กรรมก็เป็นธาตุ เครื่องหมายแห่งกรรมก็เป็นธาตุ, เรียกว่าธาตุดี ธาตุ ชั่ว ธาตุไม่ดีไม่ชั่ว ความดีก็เป็นธาตุ ความชั่วก็เป็นธาตุ ความไม่ดี ไม่ชั่วก็เป็นธาตุ, นี้เรียกว่าเป็นธาตุชนิดที่ไม่เคยได้ยิน.

ที่นี้เกี่ยวกับจิต เกี่ยวกับลักษณะของจิต มันก็มีเป็นธาตุ : กามาวจรธาตุ เป็นธาตุที่ครอบงำแล้วมันก็หลงไหลในกาม, รูปาวจร-ธาตุ ครอบงำแล้วก็หลงไหลในรูป, อรูปาวจรธาตุ ครอบงำแล้วก็ หลงไหลในอรูป. นี้สูงขึ้นไปถึงอย่างนี้ แม้ที่สุดแต่ พระนิพพาน ซึ่ง จะจัดว่าเป็นธาตุสุดท้าย เรียกว่า นิพพานธาตุ, นับตั้งแต่ขี้ฝุ่นเมล็ด หนึ่ง ขี้ฝุ่นอนุหนึ่งนี้ สูงขึ้นมาตามลำดับจนถึงนิพพาน ก็ล้วนแต่ เป็นธาตุ ซึ่งสรุปเป็นสังขตธาตุ—ธาตุที่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง, และ

อสังขตธาตุ—ธาตุที่ไม่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง. ดังนั้นมันจึงไม่มีอะไรที่มีใจธาตุ เพราะว่าในสากลจักรวาลนี้ มันไม่มีอะไร นอกจากของสองอย่าง คือสิ่งที่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง, และสิ่งที่มีได้มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง มันก็เป็นธาตุไปหมดแล้ว เพราะฉะนั้นก็เลย ไม่มีอะไรที่มันจะไม่เป็นธาตุ.

ที่มันเป็นของละเอียดปลีกย่อย มันก็ยังเป็นธาตุ เช่น กิเลส นี้มันก็เป็นธาตุ โลกะก็เป็นธาตุ โทสะก็เป็นธาตุ โมหะก็เป็นธาตุ; กระทั่งความรู้สึกที่เกิดไปตามความหมาย เช่นมีความอโรย ก็เรียกว่าธาตุของความอโรย, ไม่อโรยก็มีธาตุของความไม่อโรย อย่างนี้เป็นธาตุที่นอกออกมา ตามสมมติหรือตามบัญญัติ. แม้ที่สุดแต่ว่า สี สีแดง สีเขียว สีขาว นี้ มันก็มีความเป็นธาตุ : ธาตุแดง ธาตุเขียว ธาตุขาว ซึ่งที่แท้มันก็เป็นคลื่นแสง ที่ทำให้เกิดความรู้สึกที่ตาเป็นอย่างนั้น. ฉะนั้นระบบที่ทำให้เกิดสีต่างๆ นี้ มันก็เรียกว่าธาตุ. นี้ทางภาษาธรรมะ เอาไปเป็นธาตุหมด กวาดเอาไปเป็นธาตุหมด เป็นธา—ตุ, เป็นธาตุหมดอย่างนี้, ไม่มีอะไรที่มีใจธาตุ. ขอให้เข้าใจให้หมดอย่างที่พูดมา.

ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธาตุ.

ที่มันยิ่งไปกว่านั้น ก็เป็นธาตุที่เข้าใจยาก รู้ว่ามันเป็นที่รวม เป็นธาตุที่ผสมรวมกันมาก ๆ จนมีความหมายอย่างหนึ่ง; เช่นว่า สิ่งที่ถูกกิน มันก็เป็นธาตุ, ผู้กิน มันก็เป็นธาตุ, ผู้ปรุงห่ม, ผู้ใช้สอย, ผู้ได้ผู้เสีย ผู้อะไรแต่ละผู้ๆ นี่ก็เรียกว่าเป็นธาตุ. ข้อนั้นเขาให้ผู้ที่จะบวชพระเถร เรียนตั้งแต่วันแรกเข้ามาอยู่วัด จีวร อาหาร บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานเภสัช แต่ละอย่างๆ นี้ ก็เรียกว่าธาตุ ตามธรรมชาติ, ผู้ที่จะห่มจีวร ผู้ที่จะกินอาหาร ผู้ที่จะใช้สอย เสนาสนะ กินหยูก กินยา, บุคคลผู้กินผู้บริโภคนั้น ก็เป็นสักว่าธาตุ, รวมกลุ่มกันเข้าเป็นคนคนหนึ่ง สำหรับจะปรุง จะห่ม จะกิน จะใช้ จะสอย มันก็เป็นสักว่าธาตุ.

ธาตุในความหมายอย่างนี้ ไม่มีในตำราวิทยาศาสตร์ยุคปัจจุบันดอก; แต่ว่าในทางธรรมะในทางพุทธศาสนา เราเน้นความสำคัญที่นั่น ว่าสิ่งที่จะถูกกิน ถูกใช้ ถูกอะไรต่างๆ ในความหมายหนึ่งๆ หรือในคุณค่าหนึ่งๆ นี้ ก็เรียกว่าธาตุ, ไม่ยอมให้ละทิ้งความหมายของความเป็นธาตุ, แล้วผู้หรือที่เราเรียกกันว่า บุคคล กลายเป็นบุคคลผู้กิน ผู้ใช้ ผู้ปรุง ผู้ห่ม ก็สักว่าธาตุ.

จะนั้นขอให้พยายาม ใคร่ครวญดูให้ดี เมื่อสวดมนต์บทนี้

คือ บทธาตุปัจจุเวกชนม์ จะมีว่า จีวร กิติ ผู้บริโภคใช้สอยจีวรนั้น กิติ เป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติ ไม่ได้เป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขาอะไร. คำว่า ธาตุ อย่างนี้มีความหมายกว้างขวางลึกซึ้ง แปลกประหลาดมหัศจรรย์, แต่ก็รวมความหมายเดียวกันหมดไม่ว่าธาตุไหน ก็เรียกว่าธาตุตามธรรมชาติ, เรียกว่าธาตุตามธรรมชาติ. ถ้าเราจะแยกเนื้อตัวของเรานอก เป็นดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ วิญญาณ นี้ก็จะเห็นว่า แต่ละอย่างเป็นธาตุ, จะมาแยกเป็นส่วนๆ ของร่างกาย ก็เป็นธาตุไปแต่ละส่วนๆ, เมื่อรวมกันขึ้นสมมติเรียกบุคคลคนหนึ่ง ก็ยังเป็นธาตุอยู่นั่นเอง. ความมุ่งหมายในข้อนี้ ก็เพื่อสอนให้รู้ว่า มันไม่มีอะไรที่มีไม่ใช่ธาตุ. อย่าได้เกิดความเข้าใจผิดยึดถือว่าเป็นตัวเป็นตน.

นี้ถ้าว่าเกี่ยวกับเรื่องดับทุกข์, เกี่ยวกับความทุกข์ หรือความดับทุกข์แล้ว ธาตุที่เป็นประธานหรือเป็นธาตุที่เป็นสำคัญ ก็คือธาตุทั้ง ๖ ที่เราได้ยินได้ฟังกันมาแล้วในพระบาลีที่ว่า: บุรุษนี้ประกอบไปด้วยธาตุ ๖, ว่าคนเรานี้ประกอบไปด้วยธาตุ ๖, คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม อากาศธาตุ วิญญาณธาตุ, ธาตุว่าง แล้วก็ธาตุจิตวิญญาณ. ผู้ที่อยากจะทำใจพุทธศาสนาให้ดี มีหลักฐาน มีรากฐาน ควรจะจำชื่อธาตุทั้ง ๖ นี้ไว้ให้ดีๆ ว่า ปฐวีธาตุ-ธาตุดิน อาโปธาตุ-ธาตุน้ำ เตโชธาตุ-ธาตุไฟ วาโยธาตุ-ธาตุลม อากาศธาตุ-ธาตุที่ว่าง วิญญาณธาตุ-ธาตุวิญญาณหรือธาตุจิตใจ, มันมีอยู่ ๖ ธาตุ. ส่วนที่

เป็นร่างกายของเรา ก็จะได้แก่ ๔ ธาตุ คือ ธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม, แล้ว
วิญญาณธาตุก็คือ ส่วนที่เป็นจิตใจ ความรู้สึกคิดนึก, แล้วที่มันเป็น
ที่ว่าง สำหรับให้สิ่งเหล่านี้ตั้งอยู่ก็เรียกว่า ธาตุว่าง.

อันนี้ต้องศึกษากันหน่อย จึงจะเห็นธาตุว่าง เพราะว่าไม่ว่า
อะไรมันต้องตั้งอยู่บนธาตุว่าง; ถ้าไม่มีที่ว่างมันก็ตั้งอยู่ไม่ได้. ถ้ามัน
มีอะไรตั้งอยู่เสียก่อนแล้ว คือมันไม่ว่างแล้ว มันก็ตั้งอยู่ไม่ได้; เช่น
ก้อนหินก้อนหนึ่งนี้ มันต้องตั้งอยู่บนที่ว่างเท่าที่มันต้องการเท่าที่มัน
ตั้งอยู่. ไม่ว่าอะไรทั้งหมด มันต้องมีที่ว่างให้สำหรับมันจะตั้งอยู่ได้;
ถ้าไม่มีที่ว่างมันก็ตั้งอยู่ไม่ได้. นี่จึงต้องรู้ว่า เขาจัดไว้ว่า ความว่าง
เป็นธาตุธาตุหนึ่งด้วยเหมือนกัน ความว่างมันเกิดมีคุณค่าขึ้นมา ถ้า
มันไม่มีความว่างแล้วสิ่งอื่นก็มาตั้งอยู่ไม่ได้; ถ้ามันมีอะไรเต็มอยู่ก่อนแล้ว
ก็สิ่งอื่นเข้ามาไม่ได้, ต้องมีที่ว่างอยู่สำหรับให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งเข้ามาได้.

เหมือนกับถ้วยขามนี้, ถ้วยแก้ว ถ้วยชาอะไรก็ตาม, เพราะ
มันมีที่ว่างกลวงอยู่นั้นแหละ เอน้ำใส่ได้ มันจึงมีคุณค่า. ถ้าภาชนะ
เหล่านั้นไม่มีที่ว่างสำหรับให้ใส่อะไรได้, ภาชนะเหล่านั้นก็ไม่มี
ประโยชน์อะไร. ดูถะ มันทันประโยชน์ขึ้นมา เพราะมันมีที่ว่างให้
สำหรับจะใช้ประโยชน์; ฉะนั้นก็เลยเรียกว่าเป็นธาตุอย่างหนึ่งด้วย
เหมือนกัน หรือเป็นสิ่งสิ่งหนึ่งด้วยเหมือนกัน จึงได้จัดว่าเป็นธาตุ, คือ
ธาตุว่าง.

สิ่งมีชีวิตประกอบอยู่ด้วยธาตุ ๖.

ช่วยจดจำบททวนไว้ให้ดีๆ ว่า ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุว่าง, แล้วก็ธาตุจิต ๖ ธาตุ คนเราประกอบด้วยธาตุ ๖; เป็นของร่างกายเสียสี่, เป็นของจิตใจเสียหนึ่ง, แล้วเป็นที่ว่างสำหรับทุกอย่าง ตั้งอยู่ข้างบนมันนั่นอีกหนึ่ง คือธาตุว่าง. ถ้าเราจะไปดูถึงสัตว์เดรัจฉาน มันก็อย่างเดียวกันอีกแหละ, อยากรจะพูดว่า แม้จะไปดูถึงต้นไม้ต้นไผ่ มันก็อย่างเดียวกันอีก เพียงแต่ว่ามันลดลงไปมาก; เช่น ธาตุจิต ธาตุความรู้สึกของต้นไม้มันมีน้อยมาก จนไม่อาจจะเปรียบกันได้กับจิตของคนหรือจิตของสัตว์. แต่ขอบอกให้ทราบว่าคุณครูบางคน ครุบาอาจารย์บางคน เขาสอนกันว่า ต้นไม้ไม่มีจิตนะ.

เดี๋ยวนี้เรากำลังพูดว่า ต้นไม้, แม้แต่ต้นไม้มันก็มีธาตุจิต. แต่เราไม่ต้องการจะทะเลาะกันนะ, เราบอกตามความเห็นความเข้าใจที่เราศึกษามา. สิ่งที่มีชีวิตต้องมีสิ่งที่เรียกว่าจิต ตามมากตามน้อย; ถ้าชีวิตมันเต็มสมบูรณ์ สิ่งที่เราเรียกว่าจิตก็สมบูรณ์, ถ้าชีวิตมันไม่สมบูรณ์ มันเล็กมันน้อย สิ่งที่เราเรียกว่าจิตมันก็เล็กก็น้อย. โดยเหตุที่ต้นไม้มีความรู้สึกได้ เราจึงเรียกว่าในต้นไม้ก็มีธาตุวิญญาณธาตุอยู่ตามสมควรสำหรับต้นไม้. แต่ครุบาอาจารย์บางคนเขาบอกว่า ถ้าพูดอย่างนี้แล้วเป็นมิัจฉาทิฎฐิ. ถ้าพูดอย่างอาตมากำลังพูดนี้เขาว่า

เป็นมิชฌาทิฏฐิ ก็ตามใจเขา, เราไม่อยากจะทะเลาะกับเขา. แต่อยาก
จะขอร้องให้ทุกคนดูว่า : คนมันมีธาตุ ๖ เห็นชัด, สัตว์มันก็มีธาตุ ๖
แต่มันต้องลดต่ำลงไปอีก, ต้นไม้มันก็ควรจะมี แต่มันต้องลดต่ำที่สุด,
เช่นความรู้สึกของต้นไม้ มันจะมาเปรียบกับของคนไม่ได้; แต่มันก็
ต้องมีความรู้สึก, เห็นได้ว่ามันมีการหนีภัย การต่อสู้อ การหลีกเลี่ยง
หรือว่าต้นไม้บางชนิด มันรู้จักแสดงอาการหลบหลีก เช่นหุบ เช่น
เบิกบาน เป็นต้น ดูต้นหญ้าบางชนิด.

ที่พูดนี้ก็เพื่อจะให้เข้าใจนิดเดียวว่า สิ่งที่มีชีวิตนี้มันประกอบ
อยู่ด้วยธาตุ ๖, สิ่งที่มีชีวิตนี้ประกอบอยู่ด้วยธาตุ ๖. เราไม่รู้สึกรู้ว่า
มันเป็นสักว่าธาตุ เมื่อจิตคิดนึกได้ ธาตุจิตมันคิดนึกได้ มันก็คิดไป
ตามสิ่งที่เข้ามาแวดล้อม เข้ามาปรุงแต่งให้คิดนึก.

จิตที่ประกอบอยู่ด้วยอวิชชาธาตุ เป็นต้นเหตุแห่งทุกข์.

ที่นี้ตามธรรมดาของอวิชชา อวิชชานี้ก็ธาตุธาตุหนึ่ง
เหมือนกัน. วิชชาก็เป็นธาตุหนึ่ง, อวิชชาก็เป็นธาตุหนึ่ง. นี้ตาม
ธรรมดาธาตุอวิชชามันไม่มีความรู้ แล้วจิตมันอยู่ด้วยธาตุอวิชชา

ก่อน; ฉะนั้น จิตมันไม่มีวิชา มันไม่มีปัญญา มันยังไม่มี, เพราะ ฉะนั้นมันจึงเป็นจิตโง่, จะเรียกว่าโง่ก็ได้ จะไม่เรียกว่าโง่ก็ได้; แต่ให้ เรียกว่า มันไม่มีความรู้ก็แล้วกัน มันไม่มีความรู้ ตามธรรมชาติของมันไม่มีความรู้.

นี่ธาตุจิตนี้มันรู้สึกได้ แต่ความรู้สึกนั้นไม่ถูกต้อง จึงเรียกว่า มันไม่มีความรู้, มันมีแต่ความรู้สึกที่มันรู้สึกไปตามอวิชชาธาตุ ตามสลายมัน, มันก็รู้สึกว่ามีตัวตน. ไปสัมผัสอะไรเข้า ก็เห็นเป็นตัวเป็นตนไปหมด, ไม่เห็นว่าเป็นธาตุตามธรรมชาติ จึงเอานั่นเป็นตัวตน. นั่นแหละคือปัญหาสำคัญที่สุด เป็นต้นเหตุแห่งปัญหาด้วย.

ฟังถูกหรือไม่ถูก ว่าการที่คนเรามีความทุกข์, เผชิญกันเข้ากับ ความทุกข์ มันมีต้นเหตุอยู่ที่นี้ คือธาตุจิตมันมีแต่รู้สึก, มันรู้สึกผิด คือมันโง่ มันไปหมายมันเอาสิ่งต่างๆ โดยความเป็นตัวตน ไม่ใช่เป็นธาตุ, แล้วมันก็ยึดถือตัวตน, ยึดถือความหมายแห่งตัวตน เป็นที่น่ารักน่ายินดีบ้าง น่าเกลียดน่าขงบ้าง ก็หลงไหลในสิ่งที่น่ารักน่ายินดีไปแบบหนึ่ง, หลงไหลในสิ่งที่ไม่น่ารักไม่น่ายินดีไปอีกแบบหนึ่ง. ฉะนั้นคนเราจึงได้รู้สึกความรัก ความโกรธ ความเกลียด ความกลัว ความวิตกกังวล อาลัยอาวรณ์ อิจฉาริษยา หึงหวงอะไรไปตามเรื่อง เพราะความที่จิตนี้มันคบกันกับอวิชชาธาตุ เป็นจิตที่โง่เขลา ยึดถือตัวตนรอบด้าน นั่นแหละคือจุดตั้งต้นของความทุกข์ของคนเรา.

คำว่า “ของเรา” ก็คือของจิตนั่นเองแหละ. คนเราไม่ได้มี
มาแต่ไหน : ก็เพราะทั้งหมดนี้มันประกอบอยู่ด้วยธาตุ ๖ ธาตุ, ไม่มี
ธาตุตัวเรา ไม่มีธาตุคนเลย, มีแต่ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุอากาศ
ธาตุวิญญาณ, ในหนักันมันทำหน้าที่ของมันได้ คือ จิตได้อาศัยกาย
ก็ทำหน้าที่ของจิตได้.

เดี๋ยวนี้จิตประกอบอยู่ด้วยอวิชาธาตุ มันก็หลงไปหมด, ไป
ยึดถือโดยความเป็นตัวตนไปหมด สำหรับจะรักที่น่ารัก, สำหรับจะ
เกลียดที่น่าเกลียด, สำหรับจะโกรธที่น่าโกรธ, สำหรับจะกลัวที่น่ากลัว.
แล้วมันก็เหลือซากเป็นความเคยชินแห่งความรัก โกรธ เกลียด
กลัว; ฉะนั้นเราจึงมีปัญหาคับด้วยเรื่องความรัก โกรธ เกลียด กลัว
ขยายตัวออกไปได้ก็อย่างๆ; เป็นความอาลัยอาวรณ์, เป็นความหึง
เป็นความหวง, ซึ่งมันขยายตัวออกไปได้ เพราะมันรักมันจึงได้หึง
ได้หวง, อย่างนี้เป็นต้น.

นี่เป็นผลของจิตที่ประกอบอยู่ด้วยอวิชาธาตุ; จิตก็เป็นธาตุ
มันประกอบอยู่ด้วยอวิชาธาตุ, แล้วมันก็เกิดธาตุยินดียินร้าย, เกิด
ธาตุแห่งความรัก, ความโกรธความเกลียด, ความกลัว, เกิดธาตุแห่ง
ความทุกข์ในที่สุด, ทุกขธาตุทั้งนั้นเลย. แต่ถ้าถูกใจ ถูกจิต ถูกใจ
ของจิต จิตกลับเรียกว่าสุข จิตจึงรู้สึกว่าเป็นสุข เกิดมีสุขธาตุ สำหรับ
จิตโง่, หรืออทุกขมสุขธาตุ สำหรับจิตโง่ ที่มันไม่รู้จะวินิจฉัยลงไปว่า

อย่างไร.

ต้นเหตุแห่งความทุกข์ หรือต้นเหตุแห่งปัญหา มาจากความที่จิตตธาตุมันโง่ โดยมันไปผสมกับอวิชาชาธาตุ. จิตตธาตุผสมกับอวิชาชาธาตุ ก็เป็นจิตโง่; เราจะเรียกว่าคนโง่. ที่จริงคนมิได้มี, คนไม่ได้เข้าไปอยู่ในธาตุทั้งหกนั้นได้. จิตนั้นแหละมันโง่ได้ เพราะมันประกอบด้วยอวิชาชาธาตุ แต่เมื่อเราพูดภาษาธรรมดา พูดกัน เราก็ว่าเรา เราคือคน คนคือจิต, จิตคือจิตตธาตุ ที่ผสมกันอยู่กับธาตุอะไร มันก็เป็นจิตอย่างนั้น.

ธาตุต่างๆ แยกได้เป็นหมวดละสาม.

ที่นี้ท่านจัดหมวดของธาตุไว้ อย่างที่เรียกว่าเป็นหลักวิชาที่สุด เป็นเทคนิคทางวิชาการที่สุด ที่ควรจะยกมาพูดกัน ก็มีสัก ๓ หมวด :-

พวกแรก พวกสังขตะแสดงสิ่งทั้งปวงที่เป็นฝ่ายสังขาร คือ สำหรับจะเป็นเจ้าทุกข์ จะเป็นตัวทุกข์, แล้วเรียกว่า กามธาตุ-ธาตุกาม, แล้วเรียกว่า รูปธาตุ-ธาตุที่มีรูป, อรูปธาตุ-ธาตุที่ไม่มีรูป.

เมื่อกามธาตุครอบงำจิตแล้ว จิตก็หลงไหลในกาม. เมื่อรูปธาตุครอบงำจิตแล้ว จิตก็หลงไหลในรูปธรรมอันบริสุทธิ ไม่ใช่กาม

เป็นรูปธรรมอันบริสุทธิ์ที่เป็นอารมณ์แห่งฉานแห่งสมาบัติ. เมื่อ
อรุณาตฺตฺครอบงำจิตแล้ว จิตก็หลงไหลในสิ่งที่ไม่มีรูป, มิใช่กาม มิใช่
รูป เรียกว่าอรุณ. สิ่งที่ไม่มีรูป ระบุไว้ในตำราว่า อากาศไม่มีรูป/
วิญญาณไม่มีรูป, ความไม่มีอะไร ความไม่มีอะไร อากิญจนะ ไม่มี
รูป, แล้วความมีสัญญาที่ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาที่ไม่ใช่ นี่ก็ไม่มีรูป. นี้
ละเอียด ไม่เคยฟัง เข้าใจไม่ได้ เก็บไว้ก่อนก็ได้, แต่ให้รู้ไว้ว่า มันมี
สิ่งที่ไม่ต้องมีรูป แต่เป็นอารมณ์ของจิตได้. ถ้าว่าธาตุชนิดนี้ครอบงำ
จิต จิตก็หลงไหลอยู่ในสิ่งที่ไม่มีรูป; แต่ไม่ใช่เลยไปถึงนิพพาน, อยู่ใน
ขั้นระดับที่เป็นเรื่องของสังขารทั้งนั้น.

ธาตุทั้งหลาย จะมีก็ร้อย ก็พัน ก็หมื่น ก็ตามใจเกิด มัน
สงเคราะห์ได้เป็นสามหมวด : พวกสังขตธาตุทั้งหลายนี้ คือกาม-
ธาตุ ครอบงำจิตแล้ว จิตก็จมอยู่ในกาม, รูปธาตุ ครอบงำจิตแล้ว จิต
ก็จมอยู่ในรูป อรูปธาตุ ครอบงำจิตแล้ว จิตก็จมอยู่ในอรูป. บรรดา
มนุษย์ธรรมดาสามัญจะเป็นอย่างนี้ บางทีก็หลงไปอยู่ในหมวดธาตุนี้
บางทีก็ไปอยู่ในหมวดธาตุโน้น; แต่ว่าส่วนมากของมนุษย์นี้ หลงไหล
อยู่ในกามธาตุ, ฉะนั้นจึงจัดมนุษย์ส่วนใหญ่เป็นกามาวจร เป็นสัตว์ที่
มีจิตเที่ยวท่องไปในกาม. ต่อเมื่อเป็นมนุษย์พิเศษ ธรรมดา จึงจะไป
หลงไหลในรูปธาตุ เช่นพวกฤๅษีชีไพรเป็นต้น. ทีนี้พวกมุนี ฤๅษี
ชีไพร ชั้นเอก สุดขึ้นไป จึงจะไปหลงไหลในอรูป เช่นครู อาจารย์

๒-๓ คนของพระพุทธเจ้า ที่ชื่อ อาฬารดาบส อุทกดาบส เป็นต้น นั้น คือพวกที่หลงใหลในอรูปรู; เหนือมันขึ้นไปไม่มีแล้ว สำหรับพวกสังขตธาตุ. นี่ มันก็จะเป็นเรื่องนิพพาน, จะเป็นเรื่องอสังขตะ.

นี่ธาตุที่จะครอบงำสังขารทั้งหลาย หรือเป็นสังขารทั้งหลาย มีอยู่ ๓ ธาตุอย่างนี้. แล้วคนคนหนึ่งอาจจะเป็นได้ทั้ง ๓ ธาตุ ทั้ง ๓ ภูมิ ๓ ภพ นี้. ถ้าเขาอบรม ที่จะไปเป็นฤๅษี มุนี ยินดีในรูป, และอรูปรู ก็คือคนธรรมดามาก่อนทั้งนั้น; แต่เขาอบรมจิตใจสูงขึ้นไป ถึงนั้น แล้วพอใจ แล้วยินดี แล้วหลงใหล และไม่อยากจะพ้นไปจากความเป็นอย่างนั้น. เขาจึงพูดว่า พวกพรหมอายุยาวมากกว่าใคร ๆ. ยาวจนนับไม่ไหว เพราะมันเป็นที่ตั้งแห่งความหลงใหลพอใจมาก.

นี่จำไว้ว่า ธาตุหมวดแรกที่ใช่แก่สัตว์ ที่จะต้องเวียนว่าย หรือ ใช่แก่ธาตุที่มีเหตุปัจจัยปรุง เป็นสังขตธาตุทั้งหลาย เขาแบ่งไว้เป็น ๓ กลุ่ม: เป็นกามธาตุ เป็นรูปธาตุ เป็นอรูปรูธาตุ. บางเวลาก็อยู่ในกลุ่ม ธาตุนั้น, บางเวลาอยู่ในกลุ่มธาตุนี้, แต่ส่วนมากที่สุดของคนธรรมดา นั้น จะอยู่ในกามธาตุ ยินดีในกาม แม้ไปจมอยู่ในนรกในอบาย มัน ก็ยังพอใจในกาม, หวังจะได้กาม. เป็นมนุษย์อยู่ที่นั่นมันก็พอใจใน กาม, หวังจะได้กาม. ไปเป็นเทวดาในสวรรค์ชั้นกามาวจร มันก็ หลงใหลยินดีในกาม. ดังนั้นจึงพูดว่า ส่วนมากที่สุดของสัตว์ที่มีชีวิต นี้ มันเป็นสัตว์ที่ยังหลงใหลในกาม; แม้แต่สัตว์เดรัจฉาน มันยังมี

จิตใจต่ำพอที่จะพอใจอยู่ในกาม, จึงมีน้อยนักน้อยหนาที่จะสูงขึ้นไปที่จะพอใจในรูปและพอใจในอรูป, ยังไม่พุดถึงนิพพาน.

เอ้า, ทีนี้ก็จะพุดใหม่ละ พุดทีเดียวกินหมด ทั้งพวกบุถุชน และพวกมิใช่บุถุชน คือ พวกที่สองทั้งพวกสังขตะและพวกอสังขตะ จะแบ่งธาตุออกเป็น ๓ หมวดอีกเหมือนกัน. แต่ทีนี้จะแบ่งเป็น รูปธาตุ อรูปธาตุ และ นิโรธธาตุ. รูปธาตุก็ธาตุที่มีรูป ดังนั้นมันสังเคราะห์เอากามเข้าไว้ด้วย เพราะกามมันก็มีรูปเป็นที่ตั้งอาศัย หรือว่ารูปที่มีใจกามก็เรียกว่ารูป เป็นธาตุที่มีรูป. แล้วก็ก็เป็นธาตุที่ไม่มีรูป เป็นธาตุที่สอง, แล้วก็ เป็นนิโรธธาตุ คือธาตุเป็นที่ดับแห่งรูปและอรูป, นั่นแหละกลุ่มนิพพาน. กลุ่มนิพพานธาตุ, เรียกว่านิโรธธาตุ.

มีรูปนี้สังเคราะห์กามไว้ด้วย เพราะกามอาศัยรูปเป็นที่ตั้ง, รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ นี้เรียกว่ารูปทั้งนั้น; เพราะอาศัยรูปเป็นที่ตั้ง เลยเรียกว่ารูปธาตุ. ถ้าไม่มีรูปเป็นเพียงความรู้สึกคิดนึกของจิต ก็เรียกว่าอรูป แต่มันก็เป็นสังขาร มีเหตุปัจจัยปรุงแต่งเปลี่ยนแปลงอยู่. ทีนี้มีธาตุอีกธาตุหนึ่ง มีอยู่สำหรับจะเป็นที่ตั้งของธาตุทั้งสองข้างต้น รูปธาตุกิติ อรูปธาตุกิติ เมื่อถึงเข้ากับนิโรธธาตุแล้ว ก็ต้องดับไป.

คำว่า นิโรธ แปลว่า ดับไม่มีเหลือ, นิโรธะ แปลว่าดับไม่เหลือ คือมันดับเหตุ ดับปัจจัย แล้วมันก็ดับไม่มีเหลือ. ถ้าดับ

ชั่วคราว เขาเรียกอย่างอื่น เขาเรียกว่ากังคะ บ้าง, เรียกว่า อัฏฐังคมะ บ้าง, เรียกว่า อัสดงคต นะ อัฏฐังคมะคือมันดับชั่วคราวแล้วมันเกิดใหม่, หรือกังคะ มันสลายแล้วมันก่อตัวใหม่; อย่างนี้ไม่ใช่นิโรธ. ถ้าเป็นนิโรธก็หมายความว่ามันดับที่เหตุที่ปัจจัย แล้วมันก็ดับไป ฉะนั้นที่จะเป็นนิโรธได้ มันต้องดับเหตุดับปัจจัย.

เมื่อก็กล่าวมาแล้วว่า จิตตธาตุได้ประกอบกันกับอวิชาธาตุ มันจึงโง่ดักดาน, เป็นไปในวิภูฏสงสาร. อวิชาธาตุนั้นแหละคือเหตุปัจจัย ที่ทำให้จิตตธาตุเวียนว่ายไปในวิภูฏสงสาร. ฉะนั้น ต้องดับอวิชาธาตุนั้นเสีย, ดับเหตุปัจจัย คือดับอวิชาธาตุนั้นเสีย, โดยมีวิชาธาตุเข้ามาแทน. เดี่ยวนี้จิตเลื่อนมาถึงขั้นที่เรียกว่า ประกอบอยู่ด้วยวิชาธาตุแล้ว ไม่โง่แล้ว, มีลักษณะอาการคือเห็นแจ้งสิ่งทั้งปวงตามที่เป็นจริง; โดยเฉพาะอย่างยิ่งเห็นตัวเองว่า เป็นสักว่าธาตุเท่านั้น. จิตตัวกู จิตนี้ก็เป็นสักว่าธาตุเท่านั้น อะไรๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้อง มาปรุงแต่งก็สักว่าธาตุทั้งนั้น, เลยเห็นธาตุทั้งหลายทั้งปวงว่า เป็นธาตุตามธรรมชาติ ไม่เกิดความรู้สึกว่าตัวตน. ฉะนั้นจิตนี้จึงเปลี่ยนสภาพ จากที่โง่หลงมาเป็นตื่น เป็นฉลาด เป็นรู้แจ้ง เป็นเบิกบาน ตามความหมายของคำว่าพุทธะ; ก่อนนี้มันหลับ เดี่ยวนี้มันตื่น.

คุณภาพของจิตปรุงได้ไม่จำกัด.

ที่นี้เรามารู้จักเรา ก็คือจิตรู้จักจิต; จิตคิดว่าตัวที่เรา จิตที่มันคิดว่าเป็นตัวเรานั้นแหละ มารู้จักตัวมันเอง. อย่าลืมน่าพุทธศาสนา มันไม่มีตัวตน มันไม่มีตัวเรา; อะไร ๆ ก็เป็นเรื่องของจิต อย่างที่บรรยายกันอย่างละเอียดแล้ว ในการบรรยายครั้งที่แล้วมา. เพราะฉะนั้นให้รู้เอาเองเถอะว่า ถ้าบางทีพูดว่าเรา บางทีพูดว่าจิต มันก็คือสิ่งเดียวกัน. เดียวนี้จิตมันรู้จักตัวเอง หรือจะพูดอย่างภาษาคนก็ว่า เราเริ่มรู้จักตัวเราเอง คือจิตนะ เริ่มรู้จักตัวจิตเอง ว่าเป็นอะไร, ว่าเป็นธาตุ ที่ประกอบอยู่ด้วยธาตุ เกี่ยวข้องอยู่ด้วยธาตุ มีเหตุเป็นธาตุ มีผลเป็นธาตุ, แล้วมันก็เป็นไปอย่างที่เป็นอยู่.

นี่ ธาตุมันปรุงแต่งกัน เจือกันและปรุงแต่งกัน ให้เกิดผลใหม่ ๆ ไม่รู้จักจบจักสิ้น : ธาตุรูป ธาตุเสียง ธาตุกลิ่น ธาตุรส ธาตุโณภูัพพะ, ธาตุดี ธาตุชั่ว ธาตุไม่ดีไม่ชั่ว, กามธาตุ รูปธาตุ อรูปธาตุ, แต่ละอย่าง แต่ละหมวด แต่ละหมู่, มันก็มีการปรุงกันได้, เรียกว่าไม่มีขอบเขตจำกัด. การปรุงนี้ พอเอาอะไรปรุงเข้าไป มันก็เกิดของใหม่, ปรุงอะไรเข้าไป ก็เกิดของใหม่. เหมือนว่าในครัวนั้น มันมีอะไร นัก มีเกลือ มีกะปิ มีอะไรอยู่ไม่กี่อย่าง, แต่มันปรุงเป็นอาหารได้ ไม่รู้จักที่ร้อยอย่างพันอย่าง.

ที่นี้ความคิดนึกของจิต หรือว่าสมรรถนะของจิต คุณภาพของจิต เป็นสิ่งที่ปรุงได้ไม่จำกัด; ฉะนั้นจึงมีเรื่องที่น่ารักน่าหลงใหลมาก มีเรื่องที่น่าเกลียดน่าชังมาก, มีอะไรล้วนแต่มาๆ ยากที่จะสิ้นสุด. เราไม่รู้เรื่องนี้ เราก็ไปหลง : หลงรัก หลงโกรธ หลงเกลียด หลงกลัว หลงกังวลวิตก อาลัยอาวรณ์ อิจฉาริษยา หึงหวง คิดทำลายล้าง คิดจะยึดครอง คิดต่างๆ นานา; เพราะว่ามันโง่ มันไม่รู้จักตัวเองซึ่งเป็นเพียงธาตุ และสิ่งทั้งปวงที่เป็นแต่เพียงธาตุ, แม้แต่ความเอร็ดอร่อยอย่างก็เป็นที่รักว่าธาตุ. มันไม่รู้สึกลึกว่าธาตุ มันรู้สึกอร่อย แล้วก็เอา, ความรู้สึกนั้นมันเข้มข้น เป็นกิเลสเข้มข้น มันก็จะเอาให้ได้ มันก็ต้องฆ่าผู้อื่น, หรือว่ามันอยากจะเอาหมด จนเป็นเจ้าโลกอย่างนี้ เรื่องก็วนเวียนอยู่ในการปรุงแต่ง แล้วก็ประหัตประหารกันเองในหมู่มนุษย์.

หลักพุทธศาสนาต้องมองเห็น ทุกอย่างเป็นสักว่าธาตุ.

หัวใจของพุทธศาสนา คือ การมองเห็นความเป็นธาตุ อย่างที่ตรัสว่า บุรุษนี้ประกอบไปด้วยธาตุหก. ถ้าเรารู้จักธาตุดีถูกต้องแล้ว

ก็คือรู้หมด รู้สึกว่าธาตุเท่านั้นแหละ มันไม่ยึดถืออะไร.

นี่เราควรจะรู้จัก ความผิดปกติแตกต่างของพุทธศาสนาของเราว่า มันต่างจากศาสนาอื่นอย่างไร. เท่าที่อาตมาผ่านมา, เรื่องราวที่ได้ศึกษามานี้, การสอนให้เห็นว่า มันเป็นแต่สักว่าธาตุนี้ พบแต่ในพุทธศาสนา; ในศาสนาอื่นเขาไม่ได้สอนว่า มันเป็นสักแต่ว่าธาตุตามธรรมชาติ ถ้าว่ามีในศาสนาไหนศาสนาอื่น อาตมายังไม่เคยอ่านพบ.

ที่นี้ พระไตรปิฎกของเราทั้งหมดมากมายเท่าไร มันก็ล้วนแต่อธิบายให้เห็น เรื่องความเป็นสักแต่ว่าธาตุ. คนเรานี้เป็นสักแต่ว่าธาตุ ประกอบอยู่ด้วยธาตุ ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ วิญญาณ, ธาตุหก. โดยกฎของอิทัปปัจจยตา, อำนาจแห่งกฎอิทัปปัจจยตา ทำให้ธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ วิญญาณ นี้ มันปรุ่กันเรื่อย, มันปรุ่กันเรื่อย จนมาเป็นรูปอย่างคน เป็นรูปอย่างสัตว์ หรือเป็นรูปอย่างต้นไม้ต้นไถ่, ก็แปลว่าธาตุถูกปรุ่ขึ้นโดยกฎอิทัปปัจจยตา.

ที่นี้ ศาสนาอื่นเขาไม่พูดอย่างที่กล่าวมานี้เลย อย่างศาสนาคริสต์นิกายนี้ พระเจ้าหยิบเอาดินขึ้นมาเป่าพรวดเดียว สั่งคำเดียว กลายเป็นมนุษย์คนแรกขึ้นมา คืออาดัม, แล้วต่อมาก็ซึกซี่โครงของอาดัมซึ่งเป็นผู้ชาย ออกมาซี่หนึ่ง มาเป่าพรวดเดียวเป็นผู้หญิง ก็เลยมีผู้ชายผู้หญิงขึ้นมาในโลก แล้วก็สืบพันธุ์กันมา. อย่างนี้มันแสดงว่า มนุษย์เรานี้ไม่ใช่ประกอบขึ้นด้วยธาตุหก โดยกฎของอิทัปปัจจยตา

มันโดยพระเจ้าสร้าง เนรมิตขึ้นมา, เนรมิตจากธาตุดินธาตุเดียว เสียด้วย. ในคัมภีร์เขาว่าอย่างนั้น, เขาดินมาสร้างเป็นมนุษย์ผู้ชาย แล้วเอาสี่โครงผู้ชายมาสร้างเป็นผู้หญิง. นี่มันต่างกับพุทธศาสนา เท้าไรเล่า.

คุณช่วยจำไว้ให้ติดด้วยว่า พุทธศาสนานี้มาสอนแต่ว่า ธาตุทั้งหลายประชุมปรຸงกันเข้า เป็นผลิตผลใหม่ อย่างนั้นอย่างนี้ ตามกฎของอิทัปปัจจยตา, ส่วนลัทธิอื่นศาสนาอื่น เขาบอกว่าพระเจ้าเป่าพรวดเดียวเป็นคนขึ้นมา. นี่เดี๋ยวนี้เรากำลังทะเลาะกัน ระหว่างพุทธกับคริสต์ มันจะเข้าใจได้ทันทีว่า, มันเหมือนกันไม่ได้. ที่หาว่าพระเจ้าไปเอาคำสอนในคริสต์มาสอน มันสอนได้เมื่อไรเล่า, มันเหมือนกันเมื่อไรเล่า, มันไปคนละทาง.

พุทธนี้สอนว่า ทุกสิ่งสักว่าธาตุตามธรรมชาติ โดยกฎของอิทัปปัจจยตา; เมื่อศาสนาคริสต์เขาสอนว่า พระเจ้าเป่าพรวดเดียวดินก็กลายเป็นคนขึ้นมาอย่างนี้; เป็นธาตุอยู่ตามธรรมชาติ ปรຸงแต่งกัน แยกจากกัน, ปรຸงแต่งกัน แยกจากกัน, ไม่มีที่สิ้นสุด ตามกฎของอิทัปปัจจยตา. นี่เป็นหลักของพุทธศาสนา ส่วนศาสนาอื่นมี พระพรหม พระนารายณ์ พระอิศวร พระเป็นเจ้าอะไรก็ตามเถอะของเขา พระเจ้าสร้างเป็บเดียวเป็นขึ้นมา, ไม่ต้องพูดถึงว่าประกอบอยู่ด้วยธาตุหก เป็นไปตามกฎอิทัปปัจจยตา; ประกอบด้วยวิชาธาตุ

ก็ทำผิด มีความทุกข์จนกว่าจะหมดวิชาธาตุ, เกิดวิชาธาตุขึ้นมา ก็ไม่มีทุกข์ ก็ดับทุกข์.

หลักการมันไกลกันอย่างกับฟ้ากับดิน; ฉะนั้นจะมาอ้างว่า ศาสนาพุทธไปเอาศาสนาอื่นมาสอนนั้น มันเป็นไปได้ไม่ได้, หรือว่า ถ้าจะเอาศาสนาพุทธไปสอน มันก็สอนไม่ได้ เพราะเขามันมีข้อเขียน อยู่ตายตัวในคัมภีร์ของเขาอย่างนั้นอยู่แล้ว คือไม่มีธาตุ ไม่ได้สอน เรื่องธาตุ, ไม่ได้สอนว่าสิ่งทั้งปวงเป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติ.

นี่รู้จักหัวใจของพระพุทธศาสนาไว้ คือคำว่า ทุกอย่างเป็นสักแต่ว่าธาตุ, เป็นไปตามธรรมชาติตามเหตุตามปัจจัยอยู่เบื้องนี้, นี้เราเรียนเรื่องธาตุแล้วก็รู้พุทธศาสนา, คนอื่นเขาไม่ได้สอนว่า ประกอบอยู่ด้วยธาตุ แล้วตามกฎธรรมชาติ เขามีพระเจ้าเสกเป่า.

แยกกันตามหลักวิทยาศาสตร์ โดยหลักวิทยาศาสตร์; เดียวนี้ เขาแยกศาสนาเป็น ๒ พวก : พวกหนึ่งเขาเรียกว่า *creationist*, *creation* ที่ว่าสร้างนะ พวกหนึ่งเขาเรียกว่า *evolutionist*. พุทธศาสนาเป็น *evolutionist* คือสอนว่า เป็นวิวัฒนาการไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ คือธาตุทั้งหลายวิวัฒนาการไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ, นี้เรียกว่าพวกถือว่าสิ่งต่างๆ เป็นไปตามวิวัฒนาการ พระเจ้าไม่ได้เกี่ยว. อีกพวกหนึ่งเขาสอนว่า พระเจ้าสร้างตามคัมภีร์ของพวกที่พระเจ้า ศาสนาเหล่านั้นเขาเรียกว่า *creationist*, พวกที่

ถือว่ามีการสร้าง พวกนั้นไม่เกี่ยวกับธาตุ แต่พวกที่เป็น *evolutionist* นี้คือพวกที่เกี่ยวกับธาตุ ต้องมีธาตุมาผสมกัน แล้วมีวิวัฒนาการ ขึ้นมา.

นี่เพื่อให้รู้ว่าพุทธศาสนา เป็นอย่างนี้ สอนอย่างนี้ นี่ส่วนหนึ่ง, และอีกส่วนหนึ่งก็ให้รู้จักตัวเอง ตัวเราเองที่กำลังเป็นอย่างนี้, อย่านำเอาคติให้มันมากเกินไป, ตัวกู—ของกู เป็นความรู้สึกที่บ้าบอ ที่จิตที่มี อวิชชามันรู้สึกเอาเอง, ว่าตัวกู ว่าของกู จิตที่มีอวิชชาธาตุ มันรู้สึกเอาเอง มันว่าเอาเอง มันพูดเอาเอง. โดยแท้จริงแล้ว มันมีอย่างนั้น ไม่ได้, มันมีสักว่าธาตุตามธรรมชาติ. ถ้าได้อวิชชาธาตุเข้ามาปปรุงแต่ง จิตมันก็โง่ ก็ว่าไปตามโง่; ถ้ามันหมดอวิชชาธาตุ มันมีอวิชชาธาตุ เข้ามาปปรุงแต่ง มันก็ฉลาดไปตามแบบของอวิชชาธาตุ. นี่เรามารู้จัก ตัวเรากันเสียอย่างนี้.

ปัญหามันเกิดเพราะเราไม่รู้เรื่องนี้มาตั้งแต่อยู่ในท้อง เราอยู่ในท้องแม่ เราก็ไม่รู้เรื่องนี้ ว่าเป็นสักว่าธาตุ, เกิดมาแล้วก็ไม่มีทางที่จะรู้ว่า โอ, นี่เป็นสักแต่ว่าธาตุ. ทารกมันไม่มีความรู้เรื่องนี้, ทารกโตขึ้นมาเป็นวัยรุ่น เป็นหนุ่มเป็นสาว มันก็ยังโง่ มันยังไม่รู้เรื่องนี้, แล้วมันต้องไปปปรุงเป็นความทุกข์, ทุกข์จนน้ำตาไหล ทุกข์กันเสียมากมาย จึงจะค่อยๆ มาดูกันใหม่ มาศึกษากันใหม่ว่า โอ, มันยึดถือไม่ได้, มันจะเอาเป็นตัวเรา เป็นของเราไม่ได้, มันสักว่าเป็นธาตุตาม

ธรรมชาตินี้ มันจึงจะเปลี่ยนทางเดิน.

นี่บางคนโชคไม่ดี ไม่ได้ยิน ไม่ได้ฟัง ไม่ได้ปฏิบัติ มันก็ตายเปล่า คนนั้นก็ตายเปล่า, เกิดมารู้แต่ความทุกข์ แล้วก็ตายเปล่า. ทีนี้ถ้าบางคนโชคดี มันเผชิญได้ยินได้ฟังคำสั่งสอนของพระอรียเจ้า ที่ถ่ายทอดสืบๆ กันมา, แล้วก็สติปัญญาพอสมควร ที่จะมองเห็นด้วยตัวเองว่า ทั้งหมดนี้ ข้างในของเรานี้ เป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติ. นี่มนุษย์ที่จะดับทุกข์ได้ ที่จะออกจากกองทุกข์ไปได้ ที่จะละความเป็นบุญชนไปสู่ความเป็นพระอรียเจ้าได้ คือว่าถึงกับเป็นพระอรหันต์ได้ ไม่เสียชาติเกิดอย่างนี้เป็นต้น. ฉะนั้นความรู้เรื่องนี้จึงไม่ใช่เป็นเรื่องเล็กๆ.

เดี๋ยวนี้ จิต มันมา ยึดถือตัวตนๆ มีกิเลสตัณหา วนเวียนอยู่ในกิเลส-กรรม-วิบาก, กิเลส-กรรม-วิบาก, กิเลส-กรรม-วิบาก, สามคำนั้นแหละ มีความอยาก-แล้วทำตามที่ได้วอยาก-ได้ผลมาแล้ว ก็เพิ่มความอยาก-แล้วก็ทำตามความอยาก-ได้ผลมาแล้ว ก็เพิ่มความอยาก และทำตามความอยาก, อยู่อย่างนี้ แรงขึ้นๆ ก็เรียกว่า วัฏฏสงสาร, เอาเป็นตัวตน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เวทนาที่เป็นสุข ถูกยึดถือเป็นตัวตนมากกว่าอะไรๆ, เวทนาที่เป็นสุขนั้นแหละตัวศัตรูอันร้ายกาจ แต่ก็เป็นที่น่ารักน่าพอใจยิ่งกว่าสิ่งใด ถูกยึดถือเป็นตัวตนอยู่ตลอดเวลา. เป็นอันว่าเพราะไม่รู้จักธาตุ, จึงได้หลงเกี่ยวกับธาตุทุกอย่างทุกประการ, จึงได้แต่เวียนว่ายอยู่ในกองทุกข์.

การเกิดแห่งธาตุ คือการเกิดแห่งทุกข์.

ทีนี้เมื่อได้ทราบว่ หัวใจของพุทธศาสนาสอนว่า ไม่มีอะไร มีแต่สักว่าธาตุ, แล้วก็มีคำอธิบายขยายความออกไปว่า การเกิดแห่งธาตุ คือการเกิดแห่งความทุกข์, นี้ช่วยจำไว้อีกประโยคนะ เป็นประโยคที่ต่อท้ายไปว่า การเกิดขึ้นแห่งธาตุ คือการเกิดขึ้นแห่งทุกข์.

มันลำบากอยู่ตรงคำว่าเกิด ๆ เราได้ยินแต่ว่าเกิดก็เกิดจากท้องแม่; ในทางธรรมะเขาไม่ได้หมายความว่าเกิดจากท้องแม่; แม้จะเกิดจากท้องแม่ก็ยังไม่เรียกว่าเกิด, จนกว่ามันจะทำหน้าที่ตามหน้าที่ที่เรียกว่าธาตุเกิด ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม เกิดนี้ ก็หมายความว่า เมื่อธาตุนั้นได้ทำหน้าที่ของมันตามหน้าที่, หรือมันกำลังอยู่ในหน้าที่ คือทั้งธาตุสี่นี้ปรุงแต่งกันดีแล้ว เกิดเป็นร่างกายคนขึ้นมา.

ธาตุเกิดในที่นี้ก็หมายความว่า สำหรับร่างกายก็คือ เกิดเป็นร่างกายขึ้นมา, สำหรับจิตก็เกิดเป็นจิตขึ้นมา, คือมันทำหน้าที่; ถ้ามันยังไม่ทำหน้าที่ ยังไม่เรียกว่าเกิด. แม้เราจะมีร่างกายอยู่อย่างนี้แล้ว ถ้าไม่ทำหน้าที่ก็ไม่เรียกว่าเกิด, แม้เราจะมีจิตอยู่แล้ว แต่ถ้าจิตไม่ได้คิด ไม่ได้นึก ไม่ได้ทำหน้าที่ เรียกว่ายังไม่เกิด. ฉะนั้น คำว่าเกิด หมายความว่าถึงทำหน้าที่ หรือกำลังอยู่ในหน้าที่ : ท่านจึงพูดว่า การเกิดแห่งธาตุ คือการเกิดแห่งความทุกข์. เมื่อธาตุทั้งหลายอยู่ในหน้าที่

ก็คือปรุงแต่ง, ปรุงแต่งเกิดกาย เกิดจิต เกิดความคิด เกิดความนึก
เกิดความโง่ เกิดอวิชชา; นี่เกิดขึ้นแห่งธาตุ เป็นการเกิดขึ้นแห่งความ
ทุกข์.

ถ้าฟังผิวๆ เฝินๆ มันก็จะไม่เข้าใจ : เกิดแห่งธาตุก็เกิดไปซี,
จะมีความทุกข์อย่างไร และธาตุมันก็เกิดอยู่แล้ว, อย่างนี้ยิ่งผิดใหญ่.
ถ้าพูดว่าธาตุทั้งหลายเกิดอยู่แล้วนั้นภาษาคน, ไม่ใช่ภาษาธรรม;
ว่า ธาตุกำลังอยู่ในหน้าที่ของธาตุ นั้นนะ เรียกว่าธาตุเกิดแล้ว นี้โดย
ภาษาธรรม. เมื่อธาตุอยู่ในหน้าที่ ก็คือปรุงแต่งกันเต็มที, แล้วก็เกิด
นั่นเกิดนี่ จนกระทั่งเกิดกิเลส เกิดต้นหาอุปาทาน.

ฉะนั้นคำพูดว่า การเกิดขึ้นแห่งธาตุ คือการเกิดขึ้นแห่งความ
ทุกข์นั้น ก็เข้าใจให้ดีๆ; ไม่ใช่ว่าธาตุผสมธาตุเกิดเป็นธาตุใหม่ แล้ว
จะเรียกว่าเกิด. ท่านหมายความว่าธาตุนั้นทำหน้าที่ของมัน คือ
ปรุงแต่งกันและกัน, แล้วก็เกิดสิ่งที่เป็นความทุกข์ เป็นแน่นอน. หลัก
พุทธศาสนาเรามีว่า ทุกอย่างสักว่าธาตุ, แล้วการเกิดขึ้นแห่งธาตุ
คือการเกิดขึ้นแห่งความทุกข์.

เมื่อเห็นสิ่งทั้งปวงเป็นสักว่าธาตุ ก็หมดความยึดมั่น.

ที่นี้ดูต่อไปว่า การเห็นสิ่งทั้งปวงโดยความเป็นธาตุ คือสิ่งสูงสุด, การปฏิบัติให้เห็นว่า สิ่งทั้งปวงเป็นสักว่าธาตุนั้นแหละ คือการปฏิบัติธรรมะสูงสุด, ยอดสุด สูงสุดของการปฏิบัติธรรมะ คือปฏิบัติให้เห็นว่า สิ่งทั้งปวงเป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติ ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ วิญญาณ ดี ชั่ว สุข ทุกข์ บุญ บาป, อะไรก็ตาม ทุกอย่าง ทุกประการ เป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติ. ไม่มีตัวตนของมัน หรือตัวตนของใคร หรือของเรา หรือของจิต. นี่ทำให้เห็นว่สิ่งทั้งปวงเป็นสักว่าธาตุ เป็นไปตามธรรมชาติ นั่นแหละคือยอดสุดของการปฏิบัติธรรมะ คือเห็นว่ไม่ใช่ตัวตน.

นี่ *ธรรมนิยมโบราณ* นับว่าดีมาก ที่ให้คนที่จะมาบวชพระบวชเณร วันแรกที่เข้ามาอยู่วัด *ต้องเรียนธาตุปัจจุเวกชน์ ยถาปัจจุยปวัตตมานัน* ๗ ไปหามาอ่านดู, ศึกษาดู แต่แล้วมันก็น่าเศร้าตรงที่ว่คนที่อ่านที่เรียนนั้นก็รู้ว่ ก็สักว่ท่องเหมือนกับมนต์ศักดิ์สิทธิ์, ท่องบาลีที่ไม่ว่รู้ว่อะไร ซึ่งเป็นหัวใจของพุทธศาสนา แล้วก็บวช บวชแล้วก็ยังไม่เรียน ก็ยังไม่รู้, สึกออกไปก็ไม่ว่เรียนไม่ว่รู้ ก็ไม่ว่รู้หัวใจของพุทธศาสนา ทั้งที่เอามาท่องจำได้แม่นยำ ตั้งแต่วันแรกเข้ามาอยู่วัด

เพื่อบวช. นี่เรื่องธาตุมันเป็นอย่างนี้.

เมื่อเห็นสิ่งทั้งปวงเป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติ มันก็ไม่ยึดมั่นถือมั่นสิ่งทั้งปวง. ที่ไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไรนั้น เรียกว่าความหลุดพ้น; ถ้าไปยึดมั่นถือมั่นอยู่ที่อะไร อยู่ด้วยความหมายแห่งตัวตน มันก็เรียกว่าติดอยู่ที่นั่น, ยึดมั่นถือมั่น คือติดอยู่ที่นั่น, พอไม่ยึดมั่นถือมั่น ก็เรียกว่าความหลุดพ้น, หลุดพ้นออกไปจากความผูกพัน ของสิ่งที่ทำให้เกิดความทุกข์. นี่เพราะเห็นสิ่งทั้งปวงตามที่เป็นจริง ว่ามันเป็นสักว่าธาตุ.

เดี๋ยวนี้บอกจะบอกว่า แม้การศึกษายุคปัจจุบัน ที่สอนกันเรื่องธาตุนั้นธาตุนั้นทางวิทยาศาสตร์นี้ ก็ช่วยได้บ้างเหมือนกันแหละ, ขอให้เรียนกันจริงๆ เอะ เรียนธาตุอย่างวิทยาศาสตร์ มันก็เห็นว่าธาตุ; จะเห็นสุดถึงปริมาณ ที่ประกอบกันขึ้นเป็นส่วนๆ เป็นอนุกระทั่งมาเป็นสิ่งนั้นสิ่งนี้. ถ้าเราเรียนตามวิชาวิทยาศาสตร์อย่างวัตถุสมัยนี้ ก็ช่วยได้บ้างเหมือนกัน, ขอให้ศึกษาเห็นความเป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติ, ปรุงแต่งกันตามธรรมชาติ; เพียงแต่ว่าในทางพุทธศาสนานั้น เห็นมากกว่านั้น เห็นลึกกว่านั้น มันก็เป็นไปโดยแนวเดียวกัน เห็นสักว่าธาตุแล้ว มันก็ไม่ยึดถือว่าตัวตน.

ถ้าไม่เห็นว่าเป็นธาตุแล้ว ก็ยึดถือว่าเป็นตัวตน คือสิ่งเหล่านั้น มันให้รสอร่อย เรียกว่าอัสสาทะ, ความอร่อยเกิดจากสิ่งนั้น; แล้วคน

ก็ยึดถือในความอร่อย ที่เรียกว่าสุขเวทนา จิตมันก็โง่ขึ้นมาทันทีว่า ญ
ได้ความอร่อย, ความอร่อยนั้นของญ, ญเป็นผู้อร่อย นี่เรียกว่าอัตตา
หรือตัวตน, ความอร่อยนั้นของญ นี่เรียกว่า อัตตนิยา หรือของตน.
ความโง่ว่าตัวตนและของตนมันก็เกิดขึ้น; ถ้ามันรุนแรงมากก็เรียกว่า
ตัวกูหรือของกู มันก็เกิดขึ้น มันก็ได้เป็นทุกข์. ความไม่รู้เรื่องว่าตัวตน
หรือของตน, เพราะไม่รู้ว่่าสิ่งทั้งปวงเป็นสักว่าธาตุ อวิชาธาตุครอบงำ
จิตอย่างเดียว จิตไม่รู้ตามที่เป็นอย่างจริงว่า สิ่งทั้งปวงเป็นสักว่าธาตุ.

เดี๋ยวนี้ลองคิดดูให้ดี เรารู้หรือยัง? เรามักจะพูดไปตามความ
ไม่รู้ ว่าเรารู้; เราจะพูดด้วยความโง่ของเรา ว่าเราเข้าใจ ว่าเรามอง
เห็น ว่าธาตุตามธรรมชาติบ้างอะไรบ้าง. มันต้องเอาหลักว่า ถ้าเรา
ยังหลงรักสิ่งใดอยู่, หลงเกลียดสิ่งใดอยู่, หลงโกรธสิ่งใดอยู่, หลงกลัว
สิ่งใดอยู่แล้ว, เรายังโง่ เรายังไม่เห็นความเป็นธาตุของสิ่งทั้งปวง;
ต่อเมื่อไม่มีความรัก โกรธ กลัว วิดก กังวล อาลัย อารมณ์ อย่างที่
กล่าวแล้วเป็นต้น นั่นแหละจึงจะพูดได้ว่า คนนั้นเห็นโดยความเป็น
ธาตุแล้ว.

ถ้าเห็นโดยความเป็นธาตุ มันก็ไม่หลงรักอะไร, แล้วก็ไม่โกรธ
ใคร, เพราะมันเป็นสักว่าธาตุ, แล้วมันไม่กลัวผีสารอะไรที่ไหน เพราะ
มันเป็นสักว่าธาตุ ตามธรรมชาติ, มันจะไม่มีวิตก กังวล อาลัย อารมณ์
อะไร เพราะมันเห็นว่าสักว่าธาตุ ที่เป็นไปตามธรรมชาติ.

นี่ ขอให้วัดตัวเองกันอย่างนี้ อย่าพูดว่าอยู่วัดมานานแล้ว หรือมาวัดหลายหนแล้ว รู้จักเรื่องธาตุ. ระวังให้ดีอาจจะไม่รู้จักรเลยก็ได้, ไปดูที่ว่ายังหลงรักในเวทนาอยู่หรือเปล่า, ยังหลงในสุขเวทนา ทุกขเวทนา อทุกขมสุขเวทนา หรือเปล่า? ถ้าไม่มีความหลงอย่างนั้นแล้ว จึงจะเรียกว่า รู้จักธาตุทั้งหลายตามที่เป็นจริง.

เดี๋ยวนี้เราไม่รู้จักรธาตุ เราหลงในความเอร็ดอร่อยของมัน, ทนทุกข์ทรมานอย่างยิ่ง เพื่อได้รสอร่อยจากสิ่งเหล่านั้น เท่า ๆ กับสัตว์เดรัจฉาน. คำนี้มันจะรุนแรงไปหรือไม่ ว่ามนุษย์นี้มันก็หลงรักความเอร็ดอร่อยของธาตุ เท่า ๆ กับสัตว์เดรัจฉาน; โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องกามารมณ์ คนทนทุกข์ทรมานเพื่อกามารมณ์ ดูจะมากเท่ากับที่สัตว์เดรัจฉาน มันก็ต้องทนทุกข์ทรมานเพื่อกามารมณ์ หรือมีปัญหาแรงร้ายเกิดขึ้น ในฤดูที่แสวงหากามารมณ์ อย่างนี้เป็นต้น. นี่เรียกว่าคนกับสัตว์เดรัจฉานก็ไม่ค่อยแพ้กันนักหรอก ที่จะไปหลงไหลในเรื่องอัสสาทะของธาตุ เพราะไม่รู้ว่ สิ่งทั้งปวงเป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติ.

ขอให้รู้จักธรรมชาติ, เห็นอนาคต, จะถึงขั้นหลุดพ้น.

สรุปความที่ว่า ขอให้เราทุกคนนี้แหละ สามารถดู ศึกษา เห็น ดู รู้แจ้ง สิ่งที่เราเรียกว่าธาตุกันเสียใหม่ ให้มากกว่าที่แล้วมา. เรารู้จัก ธาตุ เห็นแจ้งในสิ่งที่เรียกว่าธาตุ ไม่ถึงที่สุด หรือยังน้อยเกินไป ขอให้ตั้งใจทำให้มากกว่าที่แล้วมา ให้เห็นธาตุ ให้รู้จักธาตุ เห็นแจ่มแจ้ง ในเรื่องของธาตุมากกว่าที่แล้วมา ตามหลักของพุทธศาสนา เห็นสักว่าเป็นธาตุตามธรรมชาติ ไม่มีความหมายแห่งตัวตน. นี้เรียกว่าเห็น อนาคต เห็นอนาคต เห็นว่าไม่ใช่ตน, เห็นสักว่าเป็นธาตุตามธรรมชาติ จะเรียกว่าเห็นธรรมชาติก็ได้. *ธรรมชาติก็แปลว่าธาตุตามธรรมชาติ,* เห็นธรรมชาติ คือความเป็นธาตุอยู่ตามธรรมชาติ.

เห็นธรรมชาติกันเสียบ้างอย่าไปเห็นตัวตน, หลงเห็นเป็นตัวตน. ให้เห็นว่าเป็นธาตุอยู่ตามธรรมชาติ นี้มนุษย์รอดตัว เพราะเห็นตามที่เป็นจริง; ก่อนนี้เัง ไม่รู้จักธาตุ, ไม่รู้จักตัวเอง ที่เป็นสักว่าธาตุ ไม่รู้จักสิ่งแวดล้อมตัวเอง ที่เป็นสักว่าธาตุ มันก็หลงตัวเองบ้าง หลงสิ่งแวดล้อมบ้าง จนเกิดความทุกข์ในขั้นแรก; ขั้นนี้ความทุกข์มันกัดเอาเจ็บปวด นานพอแล้ว ก็เริ่มรู้จักกันเสียที; อย่าไปหลงเอาธาตุมาเป็นตัวตน, นี้ขั้นที่สอง; ขั้นที่สาม ที่นี้ก็จะหลุดพ้น จะเป็นเรื่องของ

หลุดพ้น, เป็นขั้นของการหลุดพ้น, นี่คือความเป็นพุทธบริษัทสมบูรณ์แบบ. ความเป็นพุทธบริษัทที่สมบูรณ์ มันสมบูรณ์ต่อเมื่อเห็นธาตุทั้งหลายตามที่เป็นจริงว่าเป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติ ไม่มีความหมายแห่งตัวตน จะเป็นพุทธบริษัทสมบูรณ์แบบกัน มันต้องเป็นที่ตรงนี้, แล้วเดี๋ยวนี้เราเป็นพุทธบริษัทสมบูรณ์แบบกันหรือยังขอให้ลองคิดดู.

ถ้ายังเห็นเป็นตัวตนอยู่โดยไม่รู้สักตัว ก็เรียกว่ายังไม่มีความเป็นพุทธบริษัท พุทธะ แปลว่า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ผู้ไม่หลับด้วยอวิชชา, ก็ต้องเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน จึงจะเรียกว่า เป็นพุทธบริษัทสมบูรณ์แบบ ด้วยเหตุที่รู้จักธาตุทั้งหลายตามที่เป็นจริง ว่ามันเป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติ ปราศจากตัวตน.

เป็นพุทธบริษัทสมบูรณ์แบบได้ด้วยเรื่องเพียงเท่านี้ ใครจะเชื่อหรือไม่เชื่อก็ได้ อาตมาไม่ว่าอะไร, ใครจะเชื่อก็ได้ ไม่เชื่อก็ได้; แต่ขออย่างเดียวว่า ช่วยเขาไปคิดดู, ขออย่าให้พูดแล้วก็แล้วกันไป ขอให้เขาไปคิดดู ว่าเรานี้มันจมอยู่ในกองทุกข์เพราะไม่เห็นธาตุ, เพราะไม่รู้จักธาตุ, แล้วหลงไหลในธาตุ ที่ปรุงแต่งกันแล้วให้ความเอร็ดอร่อยพอใจ หลงไหลกันอยู่จนเงินเดือนไม่พอใช้ ต้องคอร์รัปชั่น.

นี่การบรรยายนี้ เป็นเรื่องธรรมะเล่มน้อย ในเรื่องเดียวจบ ว่ามันไม่มีอะไร มันมีแต่ธาตุ, จิตล้วนๆ มันก็เป็นธาตุล้วนๆ, แล้วมันได้วิชาธาตุเข้ามาครอบงำ, แล้วมันก็เป็นทุกข์ เป็นทุกข์ธาตุ, แล้ว

มันยังโง่, ว่าสุขาตูละเอียดอีกนะ คนที่เสวยทุกข์กามารมณ์ เขาเห็น เป็นสุขาตูละเอียด แล้วก็ต้องเจ็บปวดด้วยความหลงใหลอันนั้นแหละ. นี่ต่อมามันลึ้มลึ้มตากันใหม่ เหมือนกับเกิดใหม่, รู้แจ้งสิ่งทั้งปวงตาม ที่เป็นจริง; แล้วจิตมันก็ไม่หลงใหลในอะไรอีกต่อไป, เป็นจิตที่หลุดพ้น เข้าถึงนิพพานธาตุ ดับเสียซึ่งกิเลส ดับเสียซึ่งตัวตน, ดับเสียซึ่งการ ประจวบแต่งทั้งปวง ไม่มีการประจวบแต่งทั้งปวง, นั้นเป็นนิพพานธาตุ สูงสุด ที่สุด แต่ก็ยังเป็นธาตุ เป็นสักแต่ว่าธาตุ. ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงได้ ตรัสว่า มันเป็นสักแต่ว่าธาตุ ไม่ยึดถือโดยความเป็นตัวตนได้, ไม่อาจ จะยึดถือโดยความเป็นตัวตนได้ นับตั้งแต่ดินขึ้นไป จนถึงนิพพาน. สูตรตั้งต้นของการศึกษาพุทธศาสนาในมัชฌิมนิกาย แสดงสิ่งที่ยึดถือ ไม่ได้หลายสิบอย่างนี้ไว้ครบถ้วน นับตั้งแต่ธาตุดิน ขึ้นไปถึงนิพพาน-ธาตุ, เรื่องจบ.

อาตมาขอยุติการบรรยายในวันนี้ไว้เพียงเท่านี้ เพื่อเป็นโอกาส ให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย สวดบทพระธรรมคณสาชยาย ส่งเสริมกำลัง ใจของท่านทั้งหลาย ให้เข้มแข็งแก่กล้า ในการปฏิบัติธรรมะสืบต่อไป.

ธาตุนั้นมีอยู่ ๒ ระดับ :

คือ ธาตุแท้ๆ และธาตุที่ผสมกันอยู่.

...

ธาตุทั้งหลายประชุมปรุ่กันเข้า เป็นผลิตผลใหม่
อย่างนั้นอย่างนี้ ตามกฎของอิทัปปัจจยตา

...

ทุกอย่างเป็นสักแต่ว่าธาตุ,
เป็นไปตามธรรมชาติตามเหตุตามปัจจัยอยู่เนื่องนิจ

...

การเห็นสิ่งทั้งปวงโดยความเป็นธาตุ คือสิ่งสูงสุด,
การปฏิบัติให้เห็นว่า สิ่งทั้งปวงเป็นสักว่าธาตุนั้นแหละ
คือการปฏิบัติธรรมะสูงสุด

รายชื่อเจ้าภาพ

เผยแผ่ธรรมะใกล้มือ

เมษายน ๒๕๖๖

๑. จรูญ ทับสีเสด
๒. นลินี ภัทรากรกุล
๓. นิตยา พรหมวนิช
๔. นิธินา ปัญญาฤทธิ์
๕. บัญชา พรประภา / บุษกร พรประภา /
กุลภัสสร พรประภา / เรณู จันทร์ปรง
๖. ภัทรพล เลอเลิศกุล
๗. วาสิรี สิวุฒินันท์
๘. สกาวเดือน นำแสงกุล
๙. สมนึก จรัสวัฒนาวรรณ
๑๐. สุกัญญา พันธุ์เทศมงคล
๑๑. สุธีร์ คັນธารวงสกุล
๑๒. สุรียา วิรุฬห์บัณฑิตกุล
๑๓. สุรีย์ อนันต์เธียร อุทิศแด่
คุณแม่อุไรพร ภัทรบรรเจิด
๑๔. อารี พันธุ์เทศมงคล

 ธรรมะใกล้มือ

 ธรรมะใกล้มือ

ธรรมะเล่มน้อย
English Version